

Junaci u hrvatskim epskim pjesmama

Jagustin, Nina

Undergraduate thesis / Završni rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:866356>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-23**

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet Osijek
Prijeđiplomski studij Hrvatskog jezika i književnosti i Pedagogije

Nina Jagustin

Junaci u hrvatskim epskim pjesmama

Završni rad

Mentorica prof. dr. sc. Ružica Pšihistal

Osijek, 2023.

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet Osijek
Odsjek za hrvatski jezik i književnost
Prijediplomski studij Hrvatskog jezika i književnosti i Pedagogije

Nina Jagustin

Junaci u hrvatskim epskim pjesmama

Završni rad

Znanstveno područje humanističkih znanosti, polje filologije, grana teorija i
povijest književnosti

Mentorica prof. dr. sc. Ružica Pšihistal

Osijek, 2023.

Prilog: Izjava o akademskoj čestitosti i o suglasnosti za javno objavljivanje

Obveza je studenta da donju Izjavu vlastoručno potpiše i umetne kao treću stranicu završnog odnosno diplomskog rada.

IZJAVA

Izjavljujem s punom materijalnom i moralnom odgovornošću da sam ovaj rad samostalno napravio te da u njemu nema kopiranih ili prepisanih dijelova teksta tuđih radova, a da nisu označeni kao citati s napisanim izvorom odakle su preneseni.

Svojim vlastoručnim potpisom potvrđujem da sam suglasan da Filozofski fakultet Osijek trajno pohrani i javno objavi ovaj moj rad u internetskoj bazi završnih i diplomskih radova knjižnice Filozofskog fakulteta Osijek, knjižnice Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku i Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

U Osijeku, datum 23. 8. 2023.

Nina Jagustin, 0122236515
ime i prezime studenta, JMBAG

SADRŽAJ

1. UVOD.....	1
2. NARODNA USMENA KNJIŽEVNOST	2
2.1. Žanrovi usmene književnosti.....	3
2.2. Usmena književnost u Hrvata.....	4
3. USMENA EPSKA PJESMA.....	6
3.1. Junačka epska pjesma.....	7
3.2. Stilske karakteristike junačke pjesme.....	9
4. JUNACI, USKOCI I HAJDUCI.....	12
4.1. Junak Marko Kraljević	12
4.2. Senjski uskoci.....	12
4.2.1. Ivo Senjanin.....	13
4.3. Hajduci	14
4.3.1. Mijat Tomić.....	14
5. ANALIZA JUNAČKE PJESME	16
5.1. Stilska analiza.....	16
5.1.2 Stereotipni početci.....	16
5.1.3. Slavenska antiteza	17
5.1.3. Stajajuće riječi i epiteti	17
5.2. Tematska analiza.....	18
6. ZAKLJUČAK.....	20
IZVORI.....	21
LITERATURA	21

SAŽETAK

Ovaj se završni rad bavi usmenom književnošću, točnije junačkom epskom pjesmom i herojima koji su bili glavni likovi pjesama. Usmena je književnost najstariji oblik književnog stvaranja gdje je pojedinac oblikovao sadržaje koji su tada bili važni te ih prenosio usmenim putem na različite oblike. Zbog usmenog prenošenja, na usmenu književnost utjecali su mnogi faktori kao što su komunikacijski odnosi, situacije, odnosi između govornika i slušatelja, osobine i raspoloženje slušatelja i njihovi doživljaji, mimika i geste govornika te intonacija pripovijedanja. Poseban žanr o kojemu će biti riječ u ovome završnom radu je junačka epska pjesma koja ima svoje posebne elemente i karakteristike koje će biti opisane i analizirane na primjeru pjesama *Mijat Tomić i Fetibegović*, *Oranje Marka Kraljevića*, *Senjanin Ive i vila Mandalina*. Svaka od analiziranih pjesama prikazuje junake koji su okarakterizirani kao snažni, pametni i snalažljivi, a narod je u njima pronalazio hrabrost i ustrajnost u borbi s neprijateljem te su zato oni bili nositelji vrijednosne orijentacije naroda.

Ključne riječi: usmena književnost, junačka epska pjesma, junaci, hajduci, uskoci

1. UVOD

Na početku ovoga rada bit će pobliže objašnjen pojam narodne usmene književnosti, njezini žanrovima te usmena književnost u Hrvata.

U drugome poglavlju bit će riječ o posebnom žanru usmene književnosti, tj. o epskoj pjesmi te njezinim karakteristikama i elementima značajnima za taj žanr. U prvom potpoglavlju bit će obrađena posebna vrsta epske pjesme – junačka epska pjesma. U drugom potpoglavlju bit će opisane značajke junačke epske pjesme.

Nadalje, slijedi poglavlje o licima koji su bili ispjevani u junačkim epskim pjesmama, junacima, uskocima i hajducima. Bit će opisani povijesni likovi koje je narod smatrao svojim junacima te ih zato ispjevavao u pjesmama.

Prije zaključka analizirat će se tri junačke pjesme, a posebna pozornost obratit će se elementima koji su karakteristični za junačke pjesme te temama o kojima je narod pjevao.

Na kraju rada donesen je zaključak na temelju cijeloga rada te literatura koja je korištena pri pisanju rada.

2. NARODNA USMENA KNJIŽEVNOST

Usmena je književnost vrsta govorenog izražavanja u određenoj zajednici gdje pojedinac oblikuje određene sadržaje koji su vrijedni pamćenja i na taj ih način prenosi u govor ili jezik, a može biti i neki drugi oblik izražavanja kao što je na primjer ples ili pjevanje, koji razumiju sudionici istoga naroda. Kekez (1998:133) usmenu književnost definira kao „najstariji i najdugotrajniji oblik umjetničkoga stvaranja jezičnim medijem.“ Književnost koja je nastala tehnikom pisanja je pisana književnost i ona je nastala pojavom pisma, dok je usmena književnost, dakle ona koja se prenosi govorom, prisutna koliko i sam čovjek (Kekez, 1998). Pojedinac koji oblikuje sadržaje i prenosi ih na druge mora biti sposoban odabrati prikladan način oblikovanja sadržaja te ih tako što vjernije i izražajnije prenijeti na slušatelje (Botica, 1995). Pripadnici naroda novonastalu strukturu primaju kao vlastiti proizvod koji živi u različitim oblicima izvedbe i novonastaloj strukturi mogu pridati svoje elemente koji će činiti novu inačicu teksta. Botica (1995) navodi da usmenoknjiževni tekstovi obrađuju zajednička mišljenja o temama iz života te zbog toga oni imaju određeno trajanje, odnosno tekst će živjeti koliko je potreban zajednici. Ukoliko je tekst nepotreban on nestaje budući da se usmenoknjiževni oblici nisu uvijek zapisivali ili čuvali na druge načine za razliku od pisane književnosti u kojoj je tekst objektiviran i sačuvan za buduće čitatelje. Na taj se način vrijednost teksta može mijenjati i spoznavati, dok je u usmenoj književnosti kazivač glavni subjekt koji neposredno realizira i prenosi tekst slušateljima i potencijalnim kazivačima (Bošković-Stulli, 1978). U povijesnom određenju usmene i pisane književnosti prisutne su tri faze koje navodi Kekez (1998: 154): prva je agrafijska faza u kojoj je postojala samo usmena književnost, u drugoj su fazi postojale obje vrste književnosti kao i u trećoj, no u drugoj je prevladavala usmena, a u trećoj pismena književnost.

Ono što je zajedničko pisanoj i usmenoj književnosti jest pripadnost jezičnoj umjetnosti, odnosno kreiranje jedinstvenog vlastitog svijeta koji se razlikuje od zbiljskog svijeta. Katičić (1971, prema Bošković-Stulli, 1978) razlikuje pisanu od usmene književnosti prema izvanjskoj situaciji koja ni na koji način ne utječe na pisca književnog djela, dok je jezik usmene književnosti uvelike ovisan o izvanoknjiževnim funkcijama te o načinu kazivanja. Time je usmena književnost uvjetovana određenim pravilima, no to ne umanjuje njezinu vrijednost i posebni svijet koji prikazuje (Bošković-Stulli, 1978). Autorica Maja Bošković-Stulli u djelu *Usmena i pučka književnost u Povijesti hrvatske književnosti* usmenu književnost naziva folklornom književnosti,

kako ju nazivaju Jakobson i Bogatirjov u članku *Folklor kao naročit oblik stvaralaštva*. U navedenom se članku, prema Bošković-Stulli (1978), navode razlike između pisane i usmene, odnosno folklorne književnosti koje počivaju na načelima Jakobsonove strukturalističke lingvistike. Prema strukturalističkoj lingvistici „djelo je zapravo sama njegova izvedba“, dok motivska razina, poticaji i norme određuju formu i oblik djela te ostavljaju prostor kazivaču i njegovoj individualnoj kreativnosti (Bošković-Stulli, 1978: 9). Izvanknjiževne funkcije usmene književnosti ogledaju se u različitim oblicima izvođenja ili izražavanja, što je već spomenuto na početku poglavlja. Dakle, usmenoknjiževni oblici nisu i ne moraju biti uvijek književni, ne ograničavaju se samo na riječ, već mogu biti dio neke druge vrste književnosti, npr. glazbe, plesa i sl. Isto tako, izvanknjiževna funkcija usmene književnosti vidljiva je i u pripadnosti praktičnom životu: kao dio obreda, svečanosti, prenošenja znanja, mudrosti i pouka, kao olakšavanje svakodnevnih praktičnih radova, kao zabava u slobodnom vremenu, kao izraz društvenog i političkog mijenja ili kao oblik društvene publicistike. (Bošković-Stulli, 1978: 11).

Teoretičar književnosti Hankiss, prema Bošković-Stulli (1978), usmenu književnost proučavao je u kontekstu komunikacijskih faktora. Prema tomu, usmena književnost ovisi o situaciji, odnosu između govornika i slušatelja, osobinama i raspoloženju slušatelja i njegovu doživljaju. Također, vrlo je važna mimika, geste i intonacija kojom govornik pripovijeda. Na taj su način i govornik i njegovi slušatelji autori usmenoknjiževnog djela.

2.1. Žanrovi usmene književnosti

Bošković-Stulli (1978) navodi kako se u članku *Teorije književnih rodova* Milivoja Solara razlikuju dva načela za klasifikaciju književnosti: historijski relativizam i spekulativna tipologija. Prvo je načelo o vrijednostima i principima klasifikacije prema kojemu je njihova vrijednost ograničena, odnosno razlike između roda i vrste te poezije i proze mogu se odrediti samo u određenoj povijesnoj epohi. Drugo načelo odnosi se na traženje načelne klasifikacije „koja bi proizašla iz same prirode književnog stvaranja.“ (Solar, 1971: 75, prema Bošković-Stulli, 1978: 22). Promatrajući književnu teoriju danas, može se zaključiti kako teoretičari književnosti nisu

skloni spekulativnoj teoriji prema kojoj su književni žanrovi objektivirani i trajno zadani jer se žanrovi danas ne stavljaju u središte pozornosti.

U usmenoj je književnosti pojam žanra bitno istaknutiji i važniji nego u pisanoj književnosti. Naime, žanr u usmenoj književnosti razlikuje se od žanra u pisanoj zbog različitih vrsta izvedbe, miješanja s izvanknjiževnim funkcijama te zbog samog oblika, odnosno usmenog postojanja (Bošković-Stulli, 1978). Zbog ovih se navedenih elemenata usmena književnost izdvaja i bitno razlikuje od pisane, pa se tako i žanrovima usmene književnosti pridaje više vrijednosti. Jakobson i Bogatirjov (prema Bošković-Stulli, 1978: 23) ističu da u „usmenoj književnosti raznoliki stilski izrazi u istoj sredini postoje istodobno znatno ograničenije nego u pisanoj književnosti, ali se mjesto toga raznolikosti stilskih izraza odgovara i folkloru većinom raznolikost žanrova.“ Iako je u usmenoj književnosti, kako navode Jakobson i Bogatirjov, prisutna raznolikost žanrova, postoje poteškoće pri njihovu određivanju. Pitanje je shvaćaju li se usmeni oblici isto svugdje u svijetu ili se razlikuju po etničkim i društvenim sredinama, koja su uopće osnovna mjerila za određivanje žanra, jesu li ti oblici shvaćeni kao trajni i nezamjenjivi ili su pak relativirani te još mnogo neodređenosti koje uvjetuju poteškoće u određivanju žanra usmenog oblika. Osnovna je podjela ona na epiku, liriku i dramu, tj. na epsko, lirsko i dramsko pjesništvo, no ta podjela ne omogućuje točnije i bliže određivanje promjenjivih i relevantnih oblika usmene književnosti (Bošković-Stulli, 1978). Abrams (1976, prema Bošković-Stulli, 1978: 28) smatra da „svaka izvedba ima svoje predviđene konvencije, svoje gestove i ritmove, svoje interne natuknice, koje odgovaraju danom žanru. U izvedbi se teži prema ostvarenju ideala žanra, iako se on u praksi nikad ne ostvaruje. No taj ideal nije onaj univerzalni oblik o kojemu je bila prije riječ, nego ga određuje vlastita kultura.“ Dakle, žanrove usmenih oblika nije moguće približno odrediti zbog relativiziranosti ljudskog duha te ovisnosti o kulturama i njihovim promjenama tijekom vremena.

2.2. Usmena književnost u Hrvata

U trenutku kada je netko od Hrvata, u tada još nepoznatoj domovini, oblikovao tekst i prenio ga svojim sunarodnjacima koji su ga primili kao važnu informaciju i kao nešto značajno i vrijedno, nastala je hrvatska usmena književnost (Botica, 1995). Usmena je komunikacija do pojave pisma bila jedina mogućnost priopćavanja te se zbog toga može samo pretpostaviti koliko je takvih

tekstova bilo izvedeno: bilo za uobičajenu komunikaciju ili za edukativne, estetske i druge svrhe. Uz usmenu predaju, brojni su na taj način izvedeni tekstovi nastavili „dvostruk život“ kao „usmeni fenomen i kao zapis“, preneseni iz jednog medija u drugi (Botica, 1995: 9). Mitski i obredni usmenoknjiževni tekstovi na taj su način i danas sačuvani u svom izvornom obliku, većina u fragmentima, ali njihova se vrijednost ogleda u svjedočanstvima hrvatske drevnosti. Botica (1995) navodi veze između hrvatske usmene književnosti i srednjovjekovnih spisatelja koji su u svoje tekstove unosili mnoge elemente usmene književnosti kako bi svjedočili drevnosti hrvatskog naroda i nacionalnoj duhovnosti. Utemeljitelji nacionalne književnosti koje navodi Botica (1995) u svojim su djelima razvijali mnogobrojne veze s usmenom književnošću, a mogu se naći u Držića, Gundulića, Kačića Miošića, Mažuranića, Šenoe, Matoša, Krležu, Ujevića i Aralice. Mažuranić (1927) i Horvat (1980, prema Mijatović, 1997) najstarije podatke o hrvatskoj usmenoj književnosti nalaze kod kroničara ell Maggarija o Hrvatima koji su stražarili na dvoru u Španjolskoj u devetom, desetom i jedanaestom stoljeću. Također, kod autora Lukarevića zabilježeno je kako su Dubrovčani prije jedanaestog stoljeća u svojim pjesmama slavili hrvatske vladare (Horvat, 1980, prema Mijatović, 1997). Mnogi su podaci o hrvatskoj usmenoj književnosti zapisani te svjedoče o običajima i tadašnjoj književnosti Hrvata pa su ih tako pojedini autori u svojim djelima prepričavali i objašnjavali u modernijim razdobljima hrvatske književnosti.

3. USMENA EPSKA PJESMA

Pripovijedanje epskom tehnikom i opisivanje pojava i događaja koji su važni za budućnost naroda karakteriziraju epsku pjesmu (Dragić 2008). Epske su pjesme imale uglavnom zabavnu funkciju čiji su izvođači bili pjevači koji su bez novčane naknade pjevanjem uz gusle ili tamburu zabavljali narod. Ipak, nisu svi narodni pjevači pjevali uz gusle nego su ih recitali, a ti su recitatori nazvani kazivačima (Dukić, 2004, Čubelić, 1963).

Maretić (1966: 35) u svojoj knjizi *Naša narodna epika* navodi tri strane narodne epike: tehnika, odnos prema povijesti i sadržaj, odnosno motivi koji su u njoj obrađeni. Botica (2010:222) navodi kako su Maretićeve postavke o tehnici epskih narodnih pjesama ostale značajan dio stila epskih pjesama, a prema njima će se kasnije u ovome radu obraditi junačka pjesma. Nadalje, što se tiče odnosa prema povijesti i sadržaja, Maretić (1966) smatra da vlada nepouzdanost u pripovijedanju događaja zbog ljudske naravi. Ljudi su često pretjerivali i dodavali motive i događaje, a mnogo toga su i izostavljali pa se zato cijela priča iskrivi. Čubelić (1963: 9) neslaganje narodne pjesme s istinom objašnjava kao umjetnički način izražavanja i prikazivanja događaja. Narod je često izabirao krivce, ali i idole u pjesmama. Maretić (1966) također navodi da je jedna od osobina junačkih pjesama pridavanje imena i prezimena izmišljenim ljudima koji nikada nisu ni postojali što je slučaj i s geografskim imenima. Sadržaj narodne epike Maretić (1966) je podijelio na sadržaj koji je nastao u našem narodu u kojemu se sačuvala naša narodna tradicija te sadržaj drugih naroda. U odnosu na sadržaj nastao kao nadahnuće drugih naroda, Maretić (1966: 19) navodi „da je naša narodna epika u znatnoj mjeri internacionalna, tj. nije nipošto onako originalna, kako se nekad mislilo i kako mnogi još i danas misle ne znajući za dokaze, koji protivno govore.“

Usmena se epska poezija najviše od svih usmenih oblika, koji su dakako bili od vrlo velikog značaja, najviše isticala te je bila prvi oblik usmene književnosti u svih naroda (Mijatović, 1997). Tako je i u bilo i u Hrvata, a tomu svjedoče mnoga velika književna ostvarenja u obliku epske pjesme. Prema Dukiću (2004), hrvatske se usmene epske pjesme svrstavaju u južnoslavenske usmenoepske tradicije zajedno s bošnjačko-muslimanskom, crnogorskom, srpskom, makedonskom i bugarskom usmenom epikom. Zbog toga su vidljive brojne veze hrvatskog

korpusa s navedenim u vidu metričke, leksičko-frazeološke, motivsko-tematske, kompozicijske i idejne razine. Dolazi do miješanja građe različitih korpusa pa se zbog toga u hrvatskoj usmenoj epici mogu naći osobe iz srpske povijesti kao npr. Marko Kraljević, Miloš Kobilić, Vuk Branković, te ugarski borci protiv Turaka Janos Hunyadi i Janos Szekely (Dukić, 2004: 10). Delorko (1964) također navodi veliki uspjeh i slavu epske poezije koja je započela *Asan-aginicom* te Kačićevim pjesmama, npr. *Razgovor ugodni naroda slovinskoga* za koje Kekez (1998) navodi da je u narodu primljeno kao usmenoepska poezija, a ne pisana poetika, što svjedoči dominaciji usmenoepske poezije. Dukić (2004) u početke hrvatske usmene poezije svrstava bugaršticu o vojvodi Janku, koja je nastala u renesansi, a slijedi Hektorovićevo *Ribanje i ribarsko prigovaranje* u kojemu su donesene dvije bugarštrice. Kako je i navedeno na početku ovoga rada, usmena književnost prikazuje mnoge sfere stvarnoga života pa je tako i hrvatska epska poezija obrađivala mnogobrojne teme iz svakodnevnog života. Prvotne su teme bile mitološke, zatim viteškoturnirske, legendarno-vjerske i dvorske, a tek su onda nastupile teme turskih prodora i prisutnosti (Mijatović, 1997). To nisu bile samo pozitivne i vesele manifestacije života, nego i one mračne i teške situacije s kojima se narod susretao (Delorko, 1964). Dukić (2004) razlikuje kraće pjesme koje su se sastojale od najviše 150 stihova, a obrađivale su teme obiteljskog i baladnog sadržaja, dok su junačke pjesme bile duže i sadržavale su između 150 i 400 stihova. Zbog neprilika u kojima je hrvatski narod živio od 15. do 18. stoljeća, zbog dolaska Turaka i niza političko-društvenih nedaća koje su uzrokovale ratove nastala su mnoga usmena djela koja svjedoče tim događajima te opisuju stanje u kojemu se narod nalazio te se nazivaju junačke pjesme.

Mijatović (1997: 8) navodi brojne povijesne osobe koje su bile ispjevavane u epskim junačkim pjesmama koje su se bavile povijesnim temama: *Janko Sibirjanin*, *Ivo Karlović*, već spomenuti srpski junak *Marko Kraljević*, *ban Derenčin*, *Ivo Senjanin*, *Jure Senjanin*, *Tadija Senjanin*, *Mijat Tomić*, *Mali Marijan*, *Vuk Mandušić*, *Ilija Smiljanić*, *Stojan Janković*, *Mujo Hrnjica*, *Mustajbeg Lički* te mnogi drugi.

3.1. Junačka epska pjesma

Dakle, glavne teme junačkih epskih pjesama borbe su protiv Turaka koje su obilježile život naroda i bile značajne u njihovoj povijesti, no taj je motiv borbe također bio uklopljen u fantastičan kontekst (Dukić, 2004). Epski se svijet gradi na dihotomiji kršćanstvo/islam, a siže i obuhvaćaju

„motive pretvorbe zmaja u čovjeka, borbe junaka sa zmajem, čovjekolikim čudovištem i vilom, zatim otmica djevojke lažnom trgovinom i žena preobučena u ratnika...“ (Dukić, 2004). Karakteristični elementi za junačku epsku pjesmu su epska obrada priče (razvijanje sižea bez skokovitijih prijelaza) uz opširne opise, česta ponavljanja skupina stihova ili narativnih sekvenci.

Autor Čubelić (1963: 9) podijelio je junačke pjesme povijesnim redom:

- „1. pjesme o najstarijim događajima i ličnostima do dolaska Turaka, tj. do kraja XIV stoljeća;
2. pjesme o događajima i ličnostima pod turskim gospodstvom, tj. do XVIII stoljeća;
3. pjesme o borbama za oslobođenje od Turaka“

Neki književnici u osamnaestom stoljeću nastoje uklopiti junačku epsku pjesmu u svoja djela, a jedan od njih, Andrija Kačić Miošić, kako je već navedeno ranije, ovim je književnim postupkom ispunio svoje djelo *Razgovor ugodni naroda slovinskoga*, a upravo je ovo djelo bilo ključno u procvatu interesa za junačku epiku.

Podžanr junačke epske pjesme su narodne hajdučko-uskočke pjesme čija se radnja temelji na osvetama, ispunjenjima junačke zadaće bijegom iz tamnice, junačkom otmicom djevojke, junačkom ženidbom... (Dukić, 2004: 53). Njihova je tematika vezana uz događaje na mletačko-turskoj, odnosno austrijsko-turskoj granici u razdoblju između šesnaestoga i devetnaestoga stoljeća (Dukić, 1997: 8). Također, Dukić (1997) navodi kako je ova vrsta podložna postupcima tipičnim za usmenoepsku poetiku, a odnosi se na dislokacije, zamjene imena junaka, anakronizmi itd. Neki su od najpoznatijih junaka hrvatske junačke epike *Ivo Senjanin* i *Juraj Kastriotić* (Skenderbeg, Ivanbeg) te Marko Kraljević kao najznačajniji junak. Iako je on junak iz nacionalne povijesti druge države, pripisuje se i hrvatskoj jer je on prije svega kršćanski junak, a vrijednosni oslonac nije bio pojam nacije nego pojam vjerskoga (Dukić, 2004). Bošković-Stulli (2000: 154) navodi: „Epika je u nas obilježena regionalno, a ne etnički, koncentrirana je na pretežno balkanski dinarski prostor.“

Uz jednog se junaka ne veže samo jedan sižea, već se oni sele iz jedne u drugu pjesmu, a primjer za to je golemi korpus o Kraljeviću Marku. Njegov se lik uklapao u raznolike kulturno-povijesne teme i motive: „U južnoslavenskoj epici primijećena je tendencija prišivati uz [Kraljevića] Marka razne motive i teme, koji nisu uvijek usuglašeni s osnovnim sižejnim sastavom pjesama o njemu,

ali zato čine raznovrsnom i bogatom njegovu biografiju.“ (Putilov 1971, 253-254, prema Arambašić, 2021: 11).

3.2. Stilske karakteristike junačke pjesme

Najistaknutija karakteristika junačke pjesme je stih od deset slogova kojim je napisana – junački deseterac (Maretić, 1966). Čubelić (1963: 9) navodi da je deseterac nemoguće odjednom izgovoriti, stoga je potrebno zastati na mjestu koje nazivamo odmor ili cenzura koja dolazi iza četvrtoga sloga, i prema tome se stih raspada na dva dijela: na tri i šest slogova (Maretić, 1966). Također, drugo obilježje junačkog deseterca koje navodi Maretić (1966, 65-68) jest da se od dvije imenice koje stoje jedna do druge sklanja samo druga, npr. *barjaktar Jovanu*. Treće obilježje deseterca je zamjena akuzativa i genitiva (*porobit će našeg manastira*), te vokativa i nominativa (*a za njega care i ne znade*). Kako bi stih imao potpun broj slogova, često se koriste deminutivi poput *bratac, dušicu, srdašce* i sl. te se dodaje prijedlog, *na ubavu na polju Kosovu*. Kao i prethodna obilježja deseterca, dodavanje zamjenica *taj* i *onaj* prisutno je zbog ostvarivanja određenog broja slogova, pa je tako npr. *zaviše mu one rane grdne*, kao i ponavljanje riječi u više stihova, npr. *poranio Kraljeviću Marko, poranio niz Kosovo ravno*. Ako su dvije riječi povezane veznikom *i*, pravilo je da na prvo mjesto dolazi kraća riječ: *beg se brani drvljem i kamenjem*. Karakteristično je za junačku pjesmu prezime ispred imena pa je tako *Crnojević Ivo* umjesto Ivo Crnojević, ili *Kraljević Marko* umjesto Marko Kraljević. Nadalje, u junačkim se pjesmama između pridjeva i imenice ubacuje neka druga riječ, npr. *a kad peta nastade godina* ili *da mi naše ne harčimo blago*.

Mijatović (1997: 9) navodi fabulu i likove kao neophodne elemente epske pjesme jer je bez njih nemoguće oblikovati djelo. Ti se elementi preuzimaju iz stvarnosti, ali bez oponašanja: „ako je umjetnički uspješna, čini to transformativno i bez iznevjeravanja potencijalnosti događanja. To njezino svojstvo nazivamo epskom objektivnošću.“ Junačke pjesme pripadaju usmenoj književnosti, dakle, prenosile su se usmenim putem. Kako bi lakše pamtili stihove, narodni pjevači ili kazivači osmišljavali su stereotipne početke koji su im olakšavali pamćenje pjesme:

Mili Bože, čuda velikoga! (Čubelić 1963: 9)

U uvodnom dijelu pjesme, osim stereotipnih početaka, najčešće je prisutna invokacija, odnosno zazivanje natprirodnih sila te postupak *in medias res* kojim radnja odmah započinje (Mijatović, 1997). Česte su i usporedbe u junačkim pjesmama koje su služile ljepšem i življem prikazu. Slavenska je antiteza usporedba kojom se prvo postavi jedna tvrdnja, potom druga, onda se niječu prva i druga, a postavlja se nova, treća tvrdnja, potvrdni odgovor *već* ili *nego*, čime pjevač privlači pozornost slušatelja:

Štono čiči u udbinskog dizdara?

Il je zmija, il je bila vila?

Da je vila, u gori i bila,

da je zmija, u vodi bi bila;

nit je zmija, nit je bila vila,

već je ono jedno momče mlado:

Sekul momče, Jankovo uzdanje,

baš sa Senja, grada bieloga. (Dukić, 2004: 229)

Jezik je u junačkim pjesmama dotjeraniji i ljepši te se u njemu ponavljaju tzv. stajalice riječi koje se u pjesmi ponavljaju i zamjenjuju druge, primjerice: ljuba-žena, dvor-kuća, šetati-ići (Čubelić 1963: 10). Nadalje, epska se radnja razvija te se grana mnogim digresijama, sekundarnim likovima, događajima i epizodama, a to sve, prema Mijatoviću (1997), čini tzv. *epsku opširnost*. Mijatović (1997, 10) navodi još i *epski paralelizam*: „već prijeđene epske narativne dionice u pozivanjima se ne sažimlju, nego se doslovno opetuju.“ Epski dijalog, kako navodi Kekez (1998), također je dio oblikovanja teksta u kojima su prisutni paralelizmi, a najčešće je to kada određeni dijalog reproducira dijaloge drugih likova. Borba riječima posebna je vrsta epskog dijaloga koja se realizira na dva načina:

„a) pismom, kojim jedan protivnik poziva drugoga na dvoboj; pismom se predlaže ili određuje mjesto dvoboja, protivniku se postavljaju nemogući uvjeti s ciljem da ne bi izbjegao dvoboj, prijeti se, vrijeđa se ono što je najsvetije; b) žučljivim izgovaranjem uvredljivih riječi *licem u lice* dvaju protivnika izravno prije fizičkoga obračuna.“ (Kekez, 1998, 182)

Osim formulativnih početaka, prisutni su i formulativni krajevi karakteristični za junačke pjesme:

*Davno bilo, sad se spominjalo,
a mi, braćo, zdravo i veselo!* (Dukić, 2004, 235)

Unda bilo, sad se spominjalo! (Dukić, 2004, 290)

4. JUNACI, USKOCI I HAJDUCI

4.1. Junak Marko Kraljević

Marko Kraljević najznačajniji je junak hrvatske, odnosno južnoslavenske junačke epike. Prema Dragiću (2008), sin je srpskog kralja Vukašina nakon čije je smrti preuzeo vladavinu dijela države (Maretić, 1966). Imao je braću Andriju i Dmitra i bio oženjen Jelenom. Marko je u narodnim pjesmama prikazan kao veliki junak koji je izazivao strah kod neprijatelja, no ipak je u nekim pjesmama prikazan kao kukavica i slabić. Mnogi pisci pokušali su odgonetnuti zašto je Marko Kraljević bio omiljeni junak i lik narodnih pjesama pa su zaključili da je morao biti jake tjelesne građe te je tako dokazivao svoju jakost (Maretić, 1966). Maretić tu tvrdnju ne uzima kao točnu te smatra da su postojali i drugi ljudi koji su vjerojatno bili bolji od Marka, ali nisu zavrijedili slavu kao on. Također, on smatra da je narod često uzdizao moralno nedostojne ljude pa se zbog toga ne može znati je li Marko Kraljević zaista bio pravi junak ili je samo tako opjevan u narodnim pjesmama.

4.2. Senjski uskoci

Senjski uskoci skupina je koja je okupljena i organizirana u senjskoj kapetaniji od 15. stoljeća do 17. stoljeća, a u ratu su djelovali u zadnjih pedesetak godina svojeg postojanja (Mijatović, 1997). Naziv *uskoci* dobili su prema glagolu *uskočiti* jer su nakon turskog osvajanja Bosne i nekih dijelova Hrvatskog Kraljevstva bježali u zaštićenije krajeve. Uskoci su se isticali vrlinama kao što su hrabrost, smionost, stegovnost i skromnost. Njihovo oružanje sastojalo se od puške, sablje, bodeža, handžara, sjekire, koplja i buzdovana, a nekada su se služili štapovima i kamenjem (Mijatović, 1997). Uskoci su bili iz svih krajeva Hrvatske pa su se zbog toga dobro snalazili u svim uvjetima, na kopnu ili na moru, a uz to su imali suradnike i obavještajce na mletačkim i turskim područjima. Bili su Hrvati katolici, neki su bili s područja mletačke vlasti, a neki s turskog područja. O uskocima su vladala mnoga različita mišljenja, od toga da su borci i osvjetnici, do mišljenja da su obični pirati i gusari. Mijatović (1997: 48) navodi kako je „uskočki vijek, jedan od najtežih razdoblja hrvatske povijesti, a za Senj i Senjane najjunačkije i najslavnije

razdoblje, osim u mnogim dokumentima, pisanoj književnosti i drugim oblicima ljudskoga stvaralaštva, svojom dramatičnošću osobito je ostavio traga u hrvatskoj usmenoj književnosti – oko tisuću sačuvanih epskih pjesama sadržajno je vezano za pojedina zbivanja, uskočke prvake i uskoke, njihove podvige, nošnju, oružje i slično, što sve govori o značenju i utjecaju uskočkoga djelovanja.“ Neki su od najzapamćenijih uskočkih junaka u usmenoj književnosti Ivo Senjanin, Grgur Senjanin, Tadija Senjanin, Mato Senjanin, Daničići, Desantići te mnogi drugi (Mijatović, 1997).

4.2.1. Ivo Senjanin

Ivan Vlatković, zapamćeniji kao Ivo Senjanin, najčešći je i najzapamćeniji uskočki junak u usmenoj književnosti. Prema istraživanju Anđelka Mijatovića (1997), u osamsto zapisanih epskih pjesama koje je on istražio, u svakoj je prisutan lik Ive Senjanina, s različitim ulogama, sam ili u društvu drugih likova. Ivo Senjanin rodom je iz Hercegovine, imao je dvojicu braće, Jurja i Miha te sina i kćer. Bio je uskok i jedan od glavnih vođa u svojoj skupini uskoka, uživao je poštovanje u svojih suboraca, ali je u neprijateljima izazivao strah (Mijatović, 1997). Kleut (1981) navodi kako se Ivo Senjanina i njegovu popularnost u narodu može usporediti jedino s likom Marka Kraljevića. Koliko je njegov lik popularan u usmenoj književnosti svjedoči određenje na tri tematska kruga o Ivi Senjaninu. Prema Kleut (1981), pjesme o Ivi Senjaninu najčešće tematiziraju bojeve, četovanja i megdane¹ uskočkog vođe. Navedeno je svrstala u prvi tematski krug, a tu dodaje još pjesme o tamnovanjima, bjegovima i spašavanju roblja iz tamnice. U drugi tematski krug spadaju pjesme o ženidbama i ljubavima, a treći krug tematizira smrt. Svaki od ovih tematskih krugova dijeli se još na određene tipove sižea s varijacijama (Kleut, 1981). Što se tiče prvog tematskog kruga i tematiziranja megdana, razlikuje se megdan za junačko nasljedstvo, megdan za zalog, megdan u kojemu sudjeluje sin kao očev zatočenik kako bi dokazao svoje junaštvo. Nadalje, teme o tamnovanjima i spašavanjima Ive Senjanina razlikuju se po tomu što je u nekim sižeima Ivo Senjanin spašen pomoću drugih junaka, a u drugim sižeima on spašava druge iz tamnice. U pjesmama o ženidbama i ljubavima raširena je junačka ženidba otmicom s nekoliko varijacija: otmica na zahtjev djevojke ili uz njezinu pomoć te junak koji sam čini otmicu, ali to može učiniti i neki drugi junak umjesto njega. Teme o smrti vezane su uz junačku, tragičnu smrt

¹ bojno polje, sam boj, dvoboj, borba

koja je obilježena kataklizmom ili simbolizirana crnim pticama. Zbog neodređenosti sudbine, promjenama u ženidbama, umiranju, junačkim obilježjima te pobjedama i porazima, Ivo Senjanin jedan je od najzanimljivijih likova hrvatske usmene književnosti, no ono što je neosporno je njegova povezanost sa Senjom i junačkim pothvatima.

4.3. Hajduci

Hajduci, kao i uskoci, skupina su pojedinaca koji su se borili protiv turske vlasti. Hajdukovanje je u našim krajevima povezano uz tursku okupaciju, ali njihovo postojanje seže daleko u prošlost (Mijatović, 1997). Poznati su kao vješti borci, a u borbi su im pomagali *jataci*, koji su ih obavještavali o turskim traganjima za njima, te zasjedama i patrolama Turaka (Mijatović, 1997: 102). Na čelu s harambašom kojeg su morali slušati i poštivati, družine hajduka većinom su brojale do tridesetak ljudi. Uz pomoć već spomenutih jataka, hajduci su pljačkali imućne ljude, napadali sela i gradove te na taj način stvarali nered i nesigurnosti turskoj državi, a oni su ih zauzvrat mučili, vješali i nabijali na kolac (Mijatović, 1997). Dragić (2016) među poznate hajduke ubraja Mijata Tomića, Rošu-harambašu i Andrijicu Šimića.

4.3.1. Mijat Tomić

Među omiljene hajduke, uz Andrijicu Šimića, Dragić (2016) svrstava Mijata Tomića. U njegovoj su hajdučkoj družini bilo pravoslavci i muslimani. Dragić (2016) navodi kako je bilo tvrdnji da je Mijat Tomić zapravo Crnogorac, ali naglašava se njegovo junaštvo i borba za prava Hrvata katolika. U onodobnim dokumentima, kako navodi Mijatović (1997: 107), spominje se kao Mihaj Tomić, iako se u usmenim pjesmama navodi kao Mijat, Mihaj, Mihovil, Mihajlo, Mijo, Mijaj i Mijovile. Rođen je u Hercegovini u mjestu Brišnik, a kasnije se preselio u Donji Brišnik. Vremensko određenje njegova djelovanja nije bilo točno utvrđeno te je zbog toga Tomo Maretić, proučavatelj usmene epske poezije, sumnjao u njegovo povijesno postojanje. Mijatović (1997) na temelju dostupnih podataka ipak utvrđuje da je živio i djelovao u sedamnaestom stoljeću. Mijatova hajdučka družina bila je vrlo jaka i uspješna, trgovci i vodiči karavana plaćali su mu prolazninu, a neka su mu sela davala određeni danak kako bi ih zaštitio. Prema Mijatoviću (1997), lik Mijata Tomića najčešći je lik u hrvatskoj usmenoj književnosti, po nekima čak češći od lika Marka

Kraljevića. U istraživanju Anđelka Mijatovića, rezultati su pokazali oko dvadeset motiva u kojima je opjevan Mijat Tomić: „barjaktarstvo u svatovima, odmetanje u hajduke, obrana vlasništva, robljenje begovskih kula, dočekivanje i robljenje trgovaca i begova, razbijanje svatova i otmica djevojaka, kumovanje, izbavljanje sudrugova iz zarobljeništva, osveta nasilnicima, sukobi među hajducima, smrt Mijata i drugi.“ (Mijatović, 1997: 134)

5. ANALIZA JUNAČKE PJESME

U ovome će poglavlju biti stilski i tematski analizirane junačke epske pjesme u kojima su ispjevani senjski uskok Ivo Senjanin, hajduk Mijat Tomić i junak Marko Kraljević. U stilskoj analizi pjesme bit će analizirani karakteristični elementi narodnih pjesama navedeni u poglavlju *Stilske karakteristike junačke pjesme*, a u tematskoj će biti analizirani načini na koje su junaci predstavljeni te opisane njima pripisane vrline. Pjesme koje će biti analizirane su: *Mijat Tomić i Fetibegović*, *Oranje Marka Kraljevića*, *Senjanin Ive i vila Mandalina*

5.1. Stilska analiza

5.1.2 Stereotipni početci

U našim su junačkim pjesmama karakteristični početci koji govore o tome kako netko pije vino, piše knjigu, prosi djevojku, večera, moli Boga, kako se netko razbolio, usnuo san, kako vila doziva nekoga i javlja mu štogod i slično (Maretić, 1966). Takvi su stereotipni početci olakšavali pamćenje pjesama koje su se prenosile usmenim putem. U pjesmi *Senjanin Ive i vila Mandalina* početak govori o vilama koje su dozivale Ivana:

*Bile vile Senju doletile
ispod dvora Senjanin Ivana,
pod dvorom mu kolo uvatile,
pa Ivana mlada dozivale.* (Dukić, 2004: 129)

U pjesmi *Oranje Marka Kraljevića* kao stereotipan početak opisuje se kako Marko večera s majkom:

*Sinoć Marko večerao s majkom,
i s Jelicom vjenčanom ljubovicom,
i s Angjušom rogjenom sestricom,* (isto: 173)

Maretić u svojoj knjizi *Naša narodna epika* (1966) navodi kako ovi stereotipni početci nekada nisu bili vezani za sadržaj pjesme, nego su služili kako bi privukli pozornost slušatelja kada bi se počela izvoditi pjesma te su zato često samo lirske naravi. Ovakvi se početci pjesama često nalaze nakon slavenske antiteze kao što je slučaj u pjesmi *Mijat Tomić i Fetibegović*, u kojoj se opisuje ispijanje vina nakon slavenske antiteze:

*Pije vino u planini Miho,
viš' Kobaša u Vučjak-planini
sa svojieh trideset hajdukah. (isto: 157)*

5.1.3. Slavenska antiteza

Kao poseban tip usporedbe u hrvatskoj usmenoj epici javlja se slavenska antiteza. Ona se uglavnom javlja na početku pjesme i vrlo ju se rijetko može pronaći na nekom drugom dijelu. Arambašić (2021: 35) navodi najčešći obrazac slavenske antiteze: „1. postavlja se pitanje o opažanju, 2. izjavljuje se nevjerodostojnost opažanja i 3. točno opažanje.“ Često je slavenska antiteza u obliku koji ne počinje pitanjem, nego tezom, npr. u pjesmi *Mijat Tomić i Fetibegović*:

*Vuk zavija u pećini stieni,
gavran gerкну jeli u ograncim;
nije ono vuče ni gavrane,
već leventa Tomić Mihovile. (isto: 157)*

5.1.3. Stajace riječi i epiteti

Maretić (1966: 70) navodi nekoliko stajacih riječi koje su u junačkim pjesmama zamijenile riječi iz običnog razgovornog jezika. Tako je otac-babo, muž-gospodar, žena-ljuba, dijete-čedo, kuća-kula ili dvori, ići-šetati. U pjesmi *Senjanin Ive i vila Mandalina* ipak se koristi izraz *dite* (Dukić, 2004: 129), a ne čedo, no prisutan je izraz *dvor* (isto: 130) umjesto kuća. U junačkim pjesmama vrlo je čest glagol *besjediti* umjesto govoriti. Na njega se može naići u gotovo svakoj epskoj pjesmi: *Opet Miho njima besjedio* (Dukić, 2004: 158), *onda Miho tiho besjedio* (isto: 160),

no u pjesmi *Oranje Marka Kraljevića* prisutan je glagol progovarati: *a kad Marko bio večerao/ njemu majka riječ progovara* (isto: 173) te stajaća riječ *ljubovca* (isto: 173) za ženu.

Epiteti su u junačkim epskim pjesmama također vrlo značajni. Maretić (1966: 71) naziva ih *primitivnim epitetima* koji su se, osim u pjesmama, upotrebljavali i u običnom razgovornom jeziku. Prema Maretiću (1966: 71) to su: *bijela ruka, crna zemlja, hladna voda, ljuta guja, ravno polje, sivi soko, sitna knjiga, tvrda vjera, vedro nebo, zelena gora, sitna knjiga* itd. U pjesmi *Senjanin Ive i vila Mandalina* prisutni su sljedeći epiteti: *gora zelena* (Dukić, 2004:131), *dvori bijeli* (isto: 130). Nadalje, u pjesmi *Mijat Tomić i Fetibegović* epiteti su: *cerna zemlja* (isto: 157), *cerna gora* (isto: 158), *bieli dvor* (isto: 160). Naposljetku, u pjesmi *Oranje Marka Kraljevića* prisutni su epiteti: *rosne livade* (isto: 174), *polje široko* (isto: 174), *gora zelena* (isto: 174), *pleći junaške* (isto: 175).

5.2. Tematska analiza

Kao što je već navedeno u ovome radu, junačke pjesme varirale su s obzirom na temu, odnosno prikaz junaka, njihovih vrlina i slično. Iako samom riječju junak određenog lika smatra se hrabrim, nepobjedivim i odanim, u nekim su junačkim pjesmama junaci opisani na drugačiji način netipičan za opis junaka. U ovome će se dijelu rada opisati radnja i osobine junaka u izabranim pjesmama.

Oranje Marka Kraljevića pjesma je koja pripada ciklusu pjesama o Marku Kraljeviću. Ovaj je najispjevaniji i najzapamćeniji junak uvijek prikazan kao hrabar, nadljudskih sposobnosti i moći te su mu pripisane mnoge junačke vrline. I u ovoj je pjesmi prikazana njegova fizička snaga kada ga je majka poslala da ide orati: *baci torbu na pleći junačke* (Dukić, 2004: 174). Dok je Marko orao, prilazi mu crni Arapin koji mu govori o lupežu Kraljeviću Marku ne znajući da je on taj. Odlaze na put kako bi darovao Marka, no naposljetku ne dobivši obećano, Marko ga udara toljagom i pokrada. I u ovoj su pjesmi naglašene Markove izvanredne sposobnosti i snaga kojom uspjeva izvesti zadivljujuće uspjehe. Prisutna je i simbolika oranja koje ne predstavlja samo fizički rad, nego vladavinu i brigu Marka Kraljevića nad svojom zemljom i domovinom.

Pjesma *Mijat Tomić i Fetibegović* jedna je od poznatijih narodnih epskih pjesama koja donosi život i hrabra djela hajduka Mijata Tomića. U središtu radnje hajduk je Mijat Tomić, a opisuju se njegovi sukobi i borbe s bosanskim begom Fetibegovićem. Mijat Tomić i Fetibegović predstavljeni su kao snažni i neustrašivi borci, a naglašava se njihova međusobna mržnja i međusobno nadmudrivanje kako bi pobijedili jedan drugoga. Iako se prikazuje hrabrost i snaga obojice likova, Mijat Tomić prikazan je kao junak, a beg Fetibegović kao okrutan, zao i podmukao protivnik. Dijalozi u pjesmi ocrtavaju njihove karaktere te tako slušatelju omogućuju dublji prikaz pojedinog lika. U junačkim pjesmama, Mijat Tomić simbol je borbe za pravdu i slobodu, a njegovi uspjesi bili su inspiracija ljudima u tadašnje vrijeme.

Senjanin Ivi i vila Mandalina narodna je epska pjesma o senjskom uskoku Ivi Senjaninu. Ova pjesma pripada drugom tematskom krugu koji tematizira ljubav. Radnja započinje kada vile dolaze pred Ivinu kuću i govore njegovoj majci gdje da ih posjeti. Kada se nađu, one objašnjavaju Ivi što treba učiniti kako bi vila Mandalina došla k njemu. Ona je nadnaravno biće i donosi misteriju u samu pjesmu, a takva su bića često bili likovi epskih narodnih pjesama. Naposljetku, vila Mandalina ga, nakon devet godina, prevari i vrati se natrag odakle je i došla k njemu.

6. ZAKLJUČAK

Usmenom je književnošću kao najstarijom i najdugotrajnijom vrstom književnosti započelo svjedočenje o životima ljudi, naroda i čovječanstva. Usmena književnost ima veliku ulogu u čuvanju nacionalnog i vjerskog identiteta, dakle tradicije i jezika prenoseći priče, legende, pjesme i druge oblike s generacije na generaciju. Također, usmena književnost izvor je inspiracije i sredstvo poučavanja jer su se kroz priče, pjesme, bajke i druge oblike usmene književnosti prenosile moralne pouke, životne vrijednosti, vještine te se na taj način oblikuju društvene norme, moralne vrijednosti, empatija i razumijevanje. Najviše epskih pjesama dolazi iz ratnih, opasnih vremena kada se narod borio za opstanak, a prikazuju heroje koji su bili vrlo važni za narod i u kojima su pronalazili hrabrost pa im se na taj način odavala počast. Ti su junaci sudjelovali u borbama važnima za povijest naroda, a ocrtavali su njihove zajedničke moralne vrijednosti. Jedan od najpoznatijih junaka naše usmenoepske tradicije je Marko Kraljević, a uz njega su Ivo Senjanin i Mijat Tomić. Iako su Marko Kraljević, Ivo Senjanin i Mijat Tomić smatrani herojima, oni su nerijetko bili drugačije prikazani u pjesmama. Pjesme sadrže mnoga karakteristična obilježja usmene epske pjesme kao što su stereotipni početci, odnosno slavenska antiteza, stajaće riječi i mnoštvo epiteta koji su bili u funkciji jačeg dočaravanja događaja. Što se tiče tematske analize, većinom su to bile pjesme o sukobima u kojima su prikazane snaga, hrabrost i odanost junaka, no nerijetko su bile pjesme ljubavnog sadržaja s nadnaravnim bićima. Iz junačkih se pjesma može zaključiti što je u to vrijeme bilo važno, koje su se moralne vrijednosti njegovale te kako se tada živjelo i s kojim problemima se narod susretao.

IZVORI

Dukić, Davor (ur.). 2004. *Usmene epske pjesme I*. Zagreb: Matica hrvatska.

Dukić, Davor (ur.). 2004. *Usmene epske pjesme II*. Zagreb: Matica hrvatska.

LITERATURA

Arambašić, Ante. 2021. *Usporedba hrvatske junačke usmene epike i ruskih bilina*. Diplomski rad. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet.

Bagić, Krešimir. 2012. *Rječnik stilskih figura*. Zagreb: Školska knjiga.

Bošković-Stulli, Maja. 1978. *Usmena književnost*. U: Bošković-Stulli, Maja; Zečević, Divna. 1978. *Povijest hrvatske književnosti*. Knjiga 1. Zagreb: Liber, 7–353.

Bošković-Stulli, Maja. 2000. *Regionalne crte usmene hrvatske književnosti*. U: *Narodna umjetnost*, 37(2), 151-161. <https://hrcak.srce.hr/33394>.

Botica, Stipe. 1995. *Hrvatska usmenoknjiževna čitanka*. Zagreb: Školska knjiga.

Čubelić, Tvrтко. 1963. *Junačke narodne pjesme*. Zagreb: Školska knjiga.

Delorko, Olinko. 1964. *Narodne epske pjesme I*. Zagreb: Matica hrvatska.

Dragić, Marko. 2008. *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti* (fakultetski udžbenik). Split: Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu.

Dragić, Marko. 2016. *Predaje i legende Hrvata u jablaničkom kraju*. U: *Suvremena pitanja*, 22, 67-87.

Dukić, Davor. 1997. *Hrvatske narodne epske pjesme*. Vinkovci: Riječ.

Dukić, Davor. 2004. *Predgovor*. U: Dukić, Davor (ur.). 2004. *Usmene epske pjesme I*. Zagreb: Matica hrvatska, 9–59.

Kekez, Josip. 1998. Usmena književnost. U: Škreb, Zdenko; Stamać, Ante. 1998. *Uvod u književnost. Teorija, metodologija*. Zagreb: Nakladni zavod Globus, 133-192.

Kleut, Marija. 1981. Ivo Senjanin kao ličnost hrvatsko-srpskih usmenih epskih pjesama. U: *Senjski zbornik: prilozi za geografiju, etnologiju, gospodarstvo, povijest i kulturu*, 8(1), 329-334. <https://hrcak.srce.hr/file/189147>

Maretić, Tomo. 1966. Naša narodna epika. Zagreb: JAZU. Beograd: Nolit.

Mijatović, Anđelko. 1997. Povijesne osobe XVII. stoljeća-likovi epskih narodnih pjesama. Doktorska disertacija. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet.